

İŞ GÖÇÜNÜN MOSSİ TOPLUMU ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Yazan:

Ellist P. SKINNER.
Columbia Üniversitesi

Çeviren:

Zafer İLBARS
Etnoloji Kürsüsü Asistanı

Çağdaş Afrika'daki iş göçü olayı ve bunun yerli halkın sosyo-kültürel sistemleri üzerindeki etkileri bir çok çalışmalara konu teşkil etmiştir. Bununla beraber, sadece son zamanlarda dikkatler, her yıl Mossi ve diğer Sudan halkının Ghana'ya (eski altın sahili)¹ çalışmak için göç etmesine çevrilmiştir. Fransız ve Ghana hükümetlerinin mübalağasız tahminlerine göre Ghana'daki 320.000 göçmenin 100.000 den fazlasını Mossiler teşkil eder; bu ise, göçmenlerin en geniş yegane gurubudur. Bu kısa yazımda, Mossi memleketinin güney bölgesinin iki kesiminde mevcut şartların analizi ile Mossi toplumunun bu önemli iş göçünün etkilerini açıklamaya çalışacağım.

Şimdi birbuçuk milyon kişiden daha fazla olan Mossi'lerin Kuzey Ghana'nın Mamprussi ve Dagomba halkı ile tarihî bağlantıları vardır. Rivayetler, Mossi atalarının Dagomba'dan göçünü, nasıl Kuzeye doğru ilerlediklerini, küçük halk topluluklarını kendilerine kattıklarını, geniş krallıklar kurduklarını ve Niger eğrisindeki daha büyük şehirleri anlatır. Bunlar sonunda mağlûp edilmişler ve Fransızlar tarafından 1896 da istilâ edilinceye kadar özgürlüklerini korumuş oldukları bugünkü arazilerine geriye itilmişlerdir. Bugün, Mossi'lerin karmaşık politik örgütü, geleneğe bağlı idarecilerin kendi nüfuz bölgesindeki vilâyetler, nahiyeler ve köyler üzerinde, derebeyliğe benzer idarelerine müsaade eden bir Fransız yönetimi altında ısrarla devam eder. Bir zamanlar idarecilerin kudretini en küçük köylere kadar uzatan ve karşıt olarak mal, hizmetler ve vergiyi geriye alan eski hiyerarşiye bağlı mekanizma, şimdi Fransız koloni idare ve bütçe sistemleri olarak çalışır. Kraliyet, asil, avam, esir ve köle boyu gibi türlü bölümleri ile geleneksel Mossi sistemi, köle ve esirlerin hür fakat halen düşük statüsü hariç tutulursa, durumunu muhafaza etmektedir.

Köylerde gruplanmış çok karılı geniş aileler, esas Mossi yerleşme şeklini teşkil eder. Evlenmeler, bütün bilinen akrabaların dışından yapılır ve karşılıklı münasebetlerle ilgili soylar arasında düzenlenir.

Mossi ekonomisi, 1899 da bir Fransız tarafından iyi karakterize edilmiştir.

1 Davidson 1954; Hammond 1957; Rouch 1958 e bakınız.

Mossi memleketi, halkının geçimi mevcut darı, fıstık, büyük baş hayvan gibi kaynaklar bakımından göz önüne alırsa memleket zengindir, denebilir... fakat memleket ihraç malları bakımından dikkate alınırsa hiç arzu edilme-yen bir neticeye varılır.² Mamafih, Ghana'nın Sahra ve orman bölgelerine yaptığı Mossi ticaretinin miktarı ve önemi Barth, Binger ve diğer seyyahlar tarafından dökümanla tespit edilmiştir.³ Mossi'lerin kendi ticari faaliyetlerini takviye gayreti Felikx Dubois (1899:300) tarafından müşahede edilmiştir. Felix Dubois, Dzenne, Lansanding, Touat ve Banako tüccarlarının Timbukta serbest kadınlarla eğlenme hususunda Araba'larla rekabet etmesine rağmen "Mossi'ler paralarını israf etmediler ve işleri biter bitmez ayrıldılar" demektedir. Kâfi derecede ilginç olan şey, bu tüccarların ahfadının Ghana'da çalışmak için göç ettikleri zaman aynı tavrı takınmalarıdır.

Mossi'ler ilk defa, Avrupai vergileme baskısından dolayı Ghana'ya göç etmeye başladılar. Tauxier (1912:538) 1896 daki istilâdan hemen sonra memleketeye bir vergi konduğunu rapor etmektedir.

Bu vergi, başlangıçta hafif iken bu son yıllar süratle büyüdü; 1906 da 861.000 nüfusu olan Wagadongou arazisi için 311.000 frank idi 1907 de vergi 360.000 franka; 1909 da 555.000 franka ve 1910 da 656.000 franka yükseltildi. Bundan başka 1908 den sonra bu vergi öyle şiddet ile kısa bir süre içinde zorla alındığı sanki birisi vergilerin miktarını üç misline çıkarmış gibi oldu. Bu şartlar altında Mossi' ler malik olmadıkları Fransız parasına sahip olmak için ticarete zorlandılar: çünkü memleketin parası deniz salyangozu kabuğu idi ve Fransız idaresi bunu almak istemedi. Mossi'ler bu güç şartları karşılamak için köylerde kervanlar teşkil ettiler ve evlerindeki genç adamları sığır, koyun, eşek, at ve pamuk balyalarını satmak için Wanke'a gönderdiler. Bunlar beraberinde geriye ya Fransız parası yahut kola cevizi getirdiler.

1914 den evvel Mossi'ler vergi taahhütlerini karşılamak için Ghana'ya mevsimlik bir göç şeklini geliştirdiler; kurak mevsim gelince ve son ürünler hasat edilince genç adamlar iş bulmak için göç ettiler.⁴ Bundan başka,

2 Fransız Batı Afrikası, Haute Volta, Wagadougou I. F. A. N. daki gizlilik taşımayan bir dökümandan özetlenmiştir. Bu doküman Mossi memleketinin içinden geçen kervan ticaretini ve kervanların Fransız Fildişi Sahiline başka yoldan gitmesi için alınması gerekli te;birleri eleştirir. Böyle yapmakla Altın Sahilindeki İngilizlerin "sığır ve koyun sürülerini görmesi ümit edilmiştir. Onlar bizi daha az pamuk, cam tesbih ve kola cevizi ile doyuracaktır".

3 Barth 1858, Volume 3:643; Binger 1892:467 ff. bakınız. Taucierin (1912:538) Mossi memleketlerindeki ticaret bizzat Mossi'ler tarafından yapılmamış ve fakat aradaki yabancılar tarafından yapılmıştır, şeklindeki inancı benim araştırmalarımla desteklenmemiştir.

4 Bir katolik misyoner olan Peder Margin'e göre beş-franklık parça vergilerin ödenmesi için elzemdir. "Mossi memleketinde yaşayan Avrupalılar (asker ve mahalli garnizonda dahil) her yıl yerliler tarafından istenen gümüş bez franklık paraları çarşıda sarf etmezler. Başlangıçta Mossi'ler şaşırışlardı, bu meşhur parayı temin etmek için on ve hatta on beş bin cowri vermeleri gerekiyordu. Bu gris-gris'ler onları beyazlarla olan bütün güçlüklerden kurtarıyordu. Bundan başka bu sikke

Mossi işçilerinin ordu için, Fildişi sahili ve Sudan'da genel ve özel işler için devamlı olarak istenmesi binlerce Mossi'nin hududu geçecek Ghana'ya geçmesine sebep oldu.⁵ 1936 da koloni idaresi, işçilerin hükümet hizmetlerinden gayrisi için yetiştirilmesine son verdi: fakat adamlar, halen mahallî halka ait hizmetler ve askeri hizmetler için yetiştirildiklerinden bir sürü Mossi evlerine dönmek üzere veya kısa ziyaretler için gizlice dönmek üzere terk etti. Brazzaville konferansının zorunlu işçiliğe bir son verme kararının tatbikatı 1946 ya kadar mümkün olmadı. Bununla beraber bu ana kadar mevsimlik ve uzun vadeli göç, Mossi ekonomik sisteminin bir parçası olmuştu ve bu, sadece vergiler için değil fakat artan günlük ihtiyaçları temin etmek üzere para aramak amacıyla idi. Bugün de eskiden olduğu gibi yabancı ve yerli makamlara karşı suç işleyen şahıslar göçmenler arasındadır. Ghana'ya göç etmeye, zevk veya serüven arzusunun sebep olduğunu pek az Mossi ifade etmektedir.⁶ "Kalpleri değişen" (düşüncesi kaybolan) bazı göçmenler uzun süreler için daha büyük şehirlerde kalırlar: fakat göçmenlerin çoğu Ashanti'nin kakao ve sebze çiftliklerine giderler ve buralarda Süreyya burcu yağmurlarının yaklaştığını haber verinceye kadar kalırlar. Bu zaman, ücretlerini alma, kendileri ve memleketteki akrabaları için eşyalar ve hediyeler almak için kumaşçı çarşılarına gitme zamanıdır.

(para) resmi kurda beş bin cowri değerinde idi. Bugün böyle bir sikke için beşbin ciwri vermeye razı olacak bir yerli bulmak zordur. Normal kambiyo kuru 3.500 ilâ 4000 cowri'dir. Fransız parası gerilemiştir. Yerliler lüzumlu bu parayı ticaret hariç nereden temin ederler?. Her yıl vergileri bununla ödemek zorunda olduklarını gördüler, son anı beklemek yerine lüzumlu ciwriyi biriktirir biriktirmez bunları seyahat etmiş ve şimdi Fransız parasına malik adamlardan değiştirirler. Bu sikkelere şimdi yaygındır. Ve vergilerde eskiden olduğu kadar değer taşımaz" (1914:722 ff.) Bu Margin raporlarına vergileri temin etmek güçtür ve Mossi'ler mutazarrır olmuşlardır. Bugün Mossi memleketlerine giden herhangi bir ziyaretçi, vergilerini ödemeyen Mossi erkeklerinin nasıl kararlarının sırtına binmeye zorlandığını ve karısının kamp evleri arasında koştugu hakkında konuşma duyar. Diğer erkekler ve kadınlar sabahtan akşama kadar güneşe bakarak "Winnam co man ligidi" "Allahım bana para ver" diye bağırma zorlanmışlardır.

5 1919 da M.de Beauminy "Mossi memleketlerinde hakikaten kullanılabilir esas zenginlik onun çok sayıdaki işçileridir" (71-78), 1922 den evvel yukarı Volta "her altı ayda bir yenilenen 6000 işçiyi Thies-Kaya demiryolu için temin etmiş ve Fildişi Sahilindeki demiryolu alt yapısını inşa etmek için aynı şartlar altında 2000 işçi sağlamıştır. Aynı şekilde koloni baş idarecisinin rızası ile Fildişi Sahilinde özel iş için bin işçiyi Wagadongon ve Bobo kioulassaso bölgelerinde eğitmek mümkün olmuştur." (Ledange 1922: 133-136) Londres Adrikaya ziyaretini naklederken şöyle der:" Böylece Mossi memleketlerinde yukarı Volta'ya vasil olduk. Burası Afrika'da insan gücü deposu adı altında bilinir: üç milyon zenci, herkes biraya kuyudan su almaya gider gibi onları almaya gelir. Thies-Kaya ve Kayes-Nigrer demiryollarını inşa etmek için Mossi'lere müracaat edildi. Fildişi Sahili demiryolları için Mossi memleketine baş vurulur. Odun kesiciler lagun'larını terk eder ve Mossi'lere müracaat ederler ve bunun sonucu Sudan ve Yukarı Volta'nın artık pamuk yetiştirmemesi insanı şaşırtıyor."

6 Yukarı Volta'da iş mevcut olsa onların kendi köyleri veya bölgelerinden asla uzaklaşmayacakları hakkında göçmenler arasında bir fikirbirliği olduğu üzerinde durulmalıdır. Bu madence fakir bölgede gelişme plânları maalesef pek azdır. Ve hatta tatbik mevkiine konsalar dahi bu geniş ve enerjik halk için pek az iş sağlayacaktır. Mossi memleketlerinde ekonomik şartlar gelişmezse Ghana'ya bu göçün daha oldukça uzun bir zaman devam edeceği söylenebilir.

Sadece kurak mevsim aylarını (Ekim-Kasım'dan Nisan-Mayıs'a kadar) içine alan bir mevsimlik göçün sulak mevsime özge olan ziraat sistemini ters yönde etkileyeceği pek beklenmez. Bununla beraber Mossi'ler için esas güçlük, herhangi bir yıldaki göçmenlerden % 30 nun ekim devresinde geriye dönmemesi, buna karşılık 2 ile 3 yıl Ghana'da kalmasıdır. Evvelce, işçi sıkıntısı olan bir ev, akraba evlerinden veya arkadaşlarından yardım isteyebilirdi. Fakat şimdi bu yardımı elde etmek zordur: çünkü bir çok insan kendi tarlasında çalışmaktan zaman ayıramamakta ve yardım istendiği zaman da kendi akrabalarının da uzakta olduğunu açıklamaktadır. Ekonomik durum şu sebepten dolayı daha da kötüleşmektedir; bir adam uzakta bulursa ve birkaç yıldır eve dönmemiş olsa dahi onun adı vergi listelerinde kalır ve evin başkanı onun için vergi ödemek zorunluluğundadır. Bu vergiler, göçmenin hasatına yardım etmemiş olduğu zahirenin satışından elde edilen para ile ödendiği zaman, göçmen olmayan halk iki misli baskı altına girmektedir. Göçmenlerin, en sonunda yurda döndüklerinde vergileri ödemek üzere çoğu zaman aile reislerine para verdikleri bir hakikattir. Fakat bu paranın yokluklarındaki vergiyi karşılayıp karşılamadığı şüphelidir. Genç evlilerin durumları hariç tutulursa, göçmenlerin vergilerini ödeme sorumluluklarını hissetmeleri ilginçtir. Bunlar, Ghana'ya gitmeden evvel tarlaları sürüp ekmiş oldukları veyahut Ghana'da uzun süre kalmadan evvel birçok yıllar tarlaları ekip biçmiş oldukları nedeni ile, aile reislerinin vergi ödemeleri gereğini düşünmektedirler. Bazı genç adamlar, hasattan hemen evvel ayrıldıkları ve ekim zamanı döndükleri için evde yaptıkları ziraî çalışmadan asla kâr etmediklerini haklı olarak ilave etmektedirler.

İnsanların kurak mevsimde Ghana'ya göç etmesi, ekseriya, bu devre içinde, cemiyet ve evlerin genç adamların evvelce ifa ettikleri hizmetlerinden mahrum olması anlamına gelir. Bir zamanlar bunların ihraç maddesi olan ve hatta bugün daha yaşlılar tarafından geniş ölçüde kullanılan ve törenlerde lüzumlu olan kumaşı, Mossi erkekleri kurak mevsimde dokurlar. Fakat gençlerin yokluğunda bu kumaşı dokuyacak pek az fert vardır ve eğer genç her yıl göç ederse bu hüneri asla öğrenemez ve bunu genellikle modası geçmiş bir ekonomik faaliyet olarak niteler.

Bunun neticesi olarak, Lancashire'de imal edilen ve Hollanda'da boyanan pamuklu kumaş, yerlilerce imal edilen kumaşın yerini almakta ve Mossi'ler hemen hemen zorunlu olarak dünya ekonomisine bağlanmaktadır. Her yıl genç adamları göç eden aileler kuyu kazmada, kulübelerini korumakta ve yağmurlar esnasında bir kısmı mutlaka yıkılan arsa duvarlarını onarmada güçlük çekmektedirler. Genç adamlar iki veya üç yılda bir kere evde kalmaya ikna edilemezse bir çok ev halkı kulübe sıkıntısı çekecektir.

Ghana ve Mossi memleketlerinin ekonomi ve mahsulleri arasındaki büyük fark, göçmen muhitlerinde göçmenlerin uzakta iken edindikleri hünerlerden faydalanmalarını güçleştirir. Bir kaç müteşebbis göçmen, mısır gibi yeni ekin türlerini geriye getirmesine karşılık, bazı göçmenlerin

Mossi memleketlerinin kurak topraklarında Hintyerelması (patates) yetiştirme teşebbüsü başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Bir gerçek olarak, bazı göçmenler, Ghana'nın verimli topraklarında çalıştıktan sonra kendi muhitlerinin ziraat şartları ile karşılaştıkları zaman derin bir hayal kırıklığını ifade etmektedirler. Bir adam şöyle şikayette bulundu: "Doğduğum zaman daba'nın Mossi'lerin işi olduğunu gördüm, şimdi ise daba hiç birşeydir." "Ashanti'de kakao ağaçlarının altında çalışsınız ve para alırsınız. Burada çalışsınız ve sonra vergileri ödemek için darınızı satmak zorundasınız ve bunun sonunda elinizde hiç bir şey kalmaz." Herkesce görüldüğü üzere, bu görüşler henüz azınlıktadır fakat bunların duyulması bir devrin geçmekte olduğunu iyiden iyiye ifadeye yeterlidir. Hem Manga ve hemde Nobere'de, Ghana'dan dönüşünden beri ebeveynine asla yardım etmemiş genç adamlar mevcuttur. Bu gençler Wagadongon'da büyümekte olan Mossi kenar mahallesine katılmaktansa, küçük ölçüde ticaret eşyası satarak köy çarşılarını dolaşmayı tercih ederler.

Mevsimlik göçün Mossi toplumu üzerindeki hakikî ekonomik etkisini kesinlikle değerlendirmek zordur. Göçmenler dolayısıyla toplumun kabul ettiği eşyaların cins ve miktarında bir artma olduğu muhakkaktır.⁷ Diğer taraftan yaşlılar belirli zamanlarda yemeyi ve genç adamların yardımını görmeyi ve Kumassi'den gelen Avrupa eşyalarına tercih ettiklerini şikayet yollu ifade etmektedirler. Yukarı Volta ekonomisinin etüd etmiş olan Fransız ekonomi uzmanı Dufour, göçmenlerin arazi için ödenen gelirleri sağlamada rol oynadığını, fakat Ghana'da daha ucuza mal olabilen bazı eşyaları buraya getirmeseler daha da büyük rol oynayacaklarını açıklamıştır. Dufour bu eşyaların ithalinin "bir miktar franktan (3.357.000) daha fazla bir miktarı tuttuğunu hesaplamıştır ki, bu miktar bölge ekonomisi ve Fransız birliği için muhakkak ki bir kayıptır, fakat, halkın hayat standardının yüksekliğini gösterir. (1956: 3)"⁸ Göç'ün Mossi toplumu üzerinde faydalı etki yaptığı doğru olabilir. Ancak, Mossi'lerin çalışma adetlerini reorganize ettiklerini ve yeni ziraî teknik uyguladıklarına veya mahsul aldıklarına dair herhangi bir delil mevcut olmadığından, yeni elbiseler ve eşyalarla karakterize edilen yaşama standardındaki açık yükselişin, genel gıda mad-

7 Geriye dönen iki göçmenin sandığı şu eşyaları ihtiva ediyordu: İki gaz lambası, iki şişe gaz yağı, pembe ipekle süslü siyah şayaktan iki boubou, bir beyaz boubou, iki mavi gömlek, iki haki şort, iki tüp Thermogene, olaçlı bir kese, sekiz kadın mendili, iki Müslüman bonesi, iki ayna, iki kavanoz Vazelinjelli yağı, iki çift sandal, siyah bir eşarp, kampo bilye paketleri ve bir şişe parfüm. Bazı göçmenler geriye sivri sinek cibinlikleri, ağaç karyola, sandalyeler, yemek aletleri ve hepsinin en mühimi, bisikletlerdir. Göçmenler bütün bu maddelere ağır vergi öderler fakat bunlara malik olmak zorunda olduklarından ve bu eşyaları elde etmek için yegane yolun Ghana'ya göç etmek olduğunda ısrar ederler.

8 Jean Rouch, Mossi toplumunun bu göçlerden kâr sağladığına ve yukarı Volta ekonomisinin 1953 de göçmenlerden gümrük resmi olarak 1.027.100 dolar aldığına da inanmaktadır. (1958—139 ff). O, bu vergilerin çok yüksek olduğu fikrindedir.

deleri yapımının aleyhine tezahür ettiğine şaşmaktan insan kendisini alamaz.⁹

Mossi göçünün en zararlı etkisi, geleneksel evlilik düzenlemelerine ve erkeklerle kadınlar arasında ki münasebetlere olmuştur. Geleneksel sistemde, sülâle başkanları ya kendi gurubu içinde eş (zevce) olabileceklerin kabul edeceği karşılıklı münasebetleri başlatır ve diğer guruplara eşler verir; veyahut genç adamlar, kendilerine eşler vereceği ümidi ile yaşlı adamlarla dostluk münasebetleri kurmaya çalışırlar. Genel olarak yaşlı adamlar eşyalar ve hizmetlerin kontrolünü ellerinde tuttuklarından, söz sahibidirler. Mossi sosyal sisteminde, bir adamın dostluklar kurup eşler elde edinceye kadar evli kadınlarla basiretli cinsi ilişkiler kurmasına imkan veren denge mekanizmaları mevcuttur. Burada Avrupalılar gelmeden önce bir çok adam otuzundan evvel nadiren eş edinirdi ve eş kaçırma endemik görünmektedir. Bu çeşit hırsızlıklar oldukça geçici işlerdi; çünkü ilgili soyların baskısı çalınmış kadının iadesini zorluyordu. Bundan başka, âşık, bölge şefi tarafından genellikle cezalandırılır ve koca'ya zararları ödemeye zorlanırdı.

Geleneksel evlilik sisteminin, göçmenlerin bir mevsim veya uzun süre için yolluklarının meydana getirdiği yeni problemlere uymadığı görülmektedir. Herşeyden evvel, genç adamlar, evvelce müstakbel kayınpederleri için birçok iş yaptıkları kurak mevsimlerde göç etmiş olduklarından, bunların sülâle başkanları eş temin eden vadeli karşılıklı ilişkileri kuramaz veya devam ettiremezlerdi. Diğer taraftan, bir sülâle başkanı veya yaşlı adam, bu gibi ilişkiler olmaksızın eşler veremez. Yoksa kadınları "satma" ile itham edilir; bu ise Mossi'lerin tahammül edemeyeceği bir şeydir. Yurda dönen göçmenler veya genç adamlar, çoğu zaman, eş edinme güclüğü ile karşılaşınca kadınları kaçıır ve Ghana'ya götürürler. Kaçaklar Ghana'da mutazarrır olan kocanın soyunun gazabı ve manevi veya yabancı makamların baskısı dışında emniyettedirler. Kadının kaçırılmasıyla incinen soylar, çift uzakta olduğundan suçlunun soyuna karşı müeyyideleri uygulayamaz. Genellikle, bir kaç sene sonra çiftin yurda dönüp karı koca gibi yaşayabilmesi için düzenlemeler yapılır. Kadın kaçırılan, dönüşünde atalarına bir kurban adar ve şefe hediyeler verir; fakat "kadın ona kendi arzusu ile gittiği" için, kadının babası ile dostluk ilişkileri kurmaya teşebbüs edemez.

Bugün, kadın tahammül edilmez bir evlilikten Ghana'ya kaçarak kurtulabilmesi hâli, adamların kadınlara muamelesi üzerinde önemli derecede etki yapmaktadır. Eskiden bir kadın kötü bir izdivacı şöyle ifade ile kabul ederdi: "Ne yapabilirim? Babam beni buraya oturmaya gönderdi." Bugün kocalar, en azından karılarının bazı arzularını tatmin etmeye çalışmalı yahut karılarını kaybetmeyi göze almalıdırlar. Benim topladığım bilgilere göre ortaya çıkan bu gerçek, kaçan kadınların sayısının bir hayli yüksek olmasıdır. Ghana'daki Mossi'lerin % 14 ünü kadınlar teşkil eder.¹⁰

Bu sayı çoğunlukla kaçakları temsil ettiğinden muhakkak ki önemli bir miktardır; çünkü kadınlar hemen hemen asla kocaları ile göç etmezler ve sadece küçük bir kısmı oraya başka amaçlarla giderler. Bu kaçakların çoğu Kumassi'ye vardıklarında aşklarını terk ederler ve daima Mossi eşleri ariyan ve orada yerleşmiş olan varlıklı Mossi'lerle ilişkiler kurarlar. Bu varlıklı Mossi'ler bunları, çocukları kadınların soyları tarafından kontrol edilen Ashanti kadınlarına tercih ederler. Bu kadınlar yeni durumlarını bildirmezlerse, bunları kaçıranlar çoğunlukla, kadınları satma ithamı korkusu ile memlekete pek dönmek istemezler.

Ghana'da çalışmak üzere ayrılan adamların yokluğu, ev reislerinin bakım ve refakatine bırakılan eşler'de problemler yaratır: Bu kadınlar, diğer adamlarla ilişkiler kurmak için ekseriya kocalarının yokluklarından faydalanırlar. Bir koca yalnız bir mevsim için uzakta bulunursa nadiren problemler ortaya çıkar: çünkü yokluğunda karısı gebe kalsa dahi Ghana'da kaldığı ve karısı diğer bir adamla devamlı ilişki kurduğu zaman, kocanın onu arzusu hilâfına geriye götürmek için genellikle yapacağı bir şey yoktur. Kadının reddetmesi ekseriya Fransızlar tarafından desteklenir. Fransızlar, adam uzakta iken onun soyu tarafından kadın için ödenen verginin kocaya iade edilmesi üzerinde ısrar etmektedirler. Bir kadın "kadınların sıkıntısı" için sebebi şu kelimelerle izah etti: "Bu adamlar sıkıntıyı kendileri isterler." "Onlar Kumassi'ye giderler ve kadınların oturmasını beklerler. Fakat kadınlar artık oturmayacaklardır. Gençler ve daha yaşlı adamlar arasında, kızların kendi eşlerini seçmelerine müsaade olunmasının daha iyi olacağı hakkında gelişen bir düşünce mevcuttur. Erkeklerin sosyal ve ekonomik ilişkilerde geniş rabıtası olan geleneksel sistemi muhafaza etme arzusu bu gerçekçiliğe karşı koyar. Mossi erkeklerinin Ghana'ya mevsimlik göçünün Mossi politik teşkilâtı üzerindeki etkisini araştırmak için Ghana'daki Mossi şeflerinin mevcudiyeti dikkat nazara alınmalıdır. Bu adamlar ekseriya sosyal veya cezaî güçlüklerden dolayı kendi bölgelerini terk etmiş asil ailelerin üyeleridirler ve Ghana'da vatanlarındaki bölge şeflerine benzer teşkilâtlar kurmuşlardır. Hiçbir göçmen bu şeflere sadakat göstermeğe zorlanmaz: fakat onun kendisine, geçici olarak yer gösterebilecek, muhtemelen iş bulabilecek ve aralarında çalışma zorunda olduğu yabancılardan onu koruyacak önemli bir adamın idaresine girmesi kendi menfaatindedir. Göçmenlerin politik eylemlerinin Mossi şefleri tarafından

10 Göç üzerine genel notlar, 10 Mayıs 1956, Bilgiveren WP. "Bu bölgeden kaçan kadınların sayısı hakkında sorulduğu zaman WP kaçanların adlarını saymaya başlayınca bizi hakikaten güldürdü. Bir Saka'dan Binde ailesine kadar bize şu bilgiyi verdi. Bindraba'nın kızı Yabere sevgilisi ile Togose'den Ghana'ya kaçtı. O, Widi'li bir adamla üç yıldan beri evliydi henüz geriye dönmedi Tindaogo'nun üç kızı kaçtı. Beş yıl evvel Cosnaba ile evlenmiş olan Bare bu yoldan sık geçen bir şoförle gitti. Passintenga ile evli Nunaogra Ghana'ya yalnız kaçtı. Bu dört sene evvel oldu. Lamousa iki yıl evvel Donse'den bir adamla kaçtı ve Abijan'a gitti. O, son zamanlarda akrabalarına mesajlar ve elbiseler gönderdi. Aynı baba fakat başka ananın kızı olan koudoubila bir şoförle Sudanda Segou'ya kaçtı ve Rapway'de kocasını terk etti. O, son zamanlarda annesine mesajlar gönderdi. En son kaçan Fatî'dir, sadece üç gün önce kaçtı. Ya Abijan veya Kumassi'ye gitti. Şimdiye kadar hiç kimse ondan haber alamadı. Ghana'daki kadınlar hakkında bilgi için Rouch 1958: 147 ffye bakınız.

gözlenmesi çoğu zaman bu işçilerin Ghana politik hareketlerine katılmalarını önler. Şehirlerde çalışan bu göçmenler Ghana politikasına karışmalar dahi, bunlar genellikle, modern temsili hükümet yerine, kuvvetli geleneksel şef kontrolüne bağlı Mossi şefleri tarafından yöneltilirler. Böylece Ghana politikasına karıştığını itiraf eden göçmenlerin çoğunun muhafazakâr olması ve şef tarafından kontrol edilen Müslüman Cemiyeti Partisinin ve daha radikal kongre Halk Partisi yerine Kuzey Halk Partisinin üyeleri olmaları bir kaza eseri değildir. Bir çok Mossi şefinin, devletin zararına olan kesin eylemlerinden dolayı Ghana hükümeti tarafından yurt dışı edilen yabancılar arasında bulunması da şaşkıncı değildir. Ghana'daki bu politik esas bakılırsa, son on yıl zarfında Ghana'nın o kadar özellik taşıyan politik fikir ve faaliyetlerinden hemen hiç birinin Mossi memleketine etki yapmaması da sürpriz değildir. Göçmenler, Ghana'daki politik problemler hakkında sadece müphem bir fikre sahiptiler: Yalnız Ashanti halkının, Ashanti ailesinin bir üyesi olmamasına rağmen Ghana kralı olmak isteyen N'krumah'a karşı savaşmakta olduğunu bilmektedirler. Manga ve Nobere'deki ikâmetim esnasında Ghana'daki tecrübelerimden dolayı geleneksel sistemden memnun olmayan iki kişiye rastladım. Birisi Ghana'da hemen hemen yirmi yıl yaşamış olup Ghana politikası hakkında birçok şey biliyordu; ikincisi CPP (parti) faaliyetine katılmış yirmi beşinde genç bir adamdı. Yaşlı adam kendi fikirlerini asla açığa vurmuyordu: çünkü vergi toplayıcılarından kendini saklamak istiyordu; genç parti üyesi şefe, toplantılarda geleneksel bir şekil olan, topluma fikrini dolaylı yoldan söyleyeceğine alışılmamış tarzda konuşarak kendi varlığını hissettiriyordu. Ben oradan ayrıldıktan sonra bu genç adamın ne olduğunu bilmiyorum; fakat bu adamın Fransız okullarında eğitilmiş politikacılarla Voltaic politikasında başarı ile rekabet edip edemeyeceği şüphelidir. Bazı genç göçmenler memleketlerindeki geleneksel makamların, Ghana'daki Mossi şeflerinin aksine, sert olduklarından şikayetçidirler. Bir göçmen Ghana'daki Mossi şefinin kampına gittiği zaman, oturması için kendine bir iskemle verilir. Buna mukabil, kendi yurt bölgesinde Kumassi'den aldığı yeni beyaz Bou bou'sunu giyse de şefi kendini yere atarak geleneksel bir şekilde selâmlaması beklenir.

Katolik ve Protestan çevrelerinde, insanların Ghana'ya göçü neticesi olarak, Mossi'lerde gittikçe gelişen bir İslâmiyet etkisinin görüldüğü hakkında konuşulmaktadır. Fakat diğer yazımda işaret etmiş olduğum gibi bu husus tamamen böyle değildir.¹¹ İslâmiyetin Mossi'ler arasında ya-

11 Yılda göç eden binlerce adam arasında bir kaç muhakkak ki Müslüman olur. Bununla beraber, göçmenlerin büyük bir çoğunluğu, Müslüman, Hıristiyan veya Pagan yabancı halk ile temas imkânı olmayan irtibatsız çiftlik bölgelerinde çalışırlar. Genç adamların çoğu Müslüman göçmenlere rastlamış olduklarını, Mossi'lerin dönüşüm dedikleri "ibadet"i öğrendiklerini söylemişler, paganlara aynı kapdan su vermeyecek kadar kendini vakfetmiş şahıslar arasında seyahat etmek ve çalışmayı kolaylaştırmak için böyle yaptıklarını itiraf etmişlerdir. Bu şahısların çoğu kendi muhitlerine döndüğü zaman "ibadet" e son vermiştir. Misyonerlerin inandığı sebep şudur; bir çok göçmen bunları uzun boubou'ları içinde, fes ve muska takar görür fakat bu kisle ve süsler göçmenin İslamiyete dönüşümünden ziyade onun alametidir. Cf. Skinner 1957.

yıldığı bir gerçektir: fakat bu yayma işi Mekke'ye hacca giden Mossi'lerin işidir ve bunlar şimdi kendi yoldaşlarını Müslümanlığa çevirmeye çalışmaktadırlar. Ghana'ya giden Mossi'ler arasında Protestan veya Katolik mezhebine döndürölmüş hiçbir kişiyeye rastlamadım: bunun açık nedeni şudur: bu dinler, uzakta bulunan adamlardan, para kazanmak için ayıracağı zamanı sarf etmesini ve kendini vakfetmesine ister. Göçün ana amacı olan para ve eşya almayı, Katolik olmak için kiliseye gitmek ile bağdaştırmak bir hayli güçtür.